

Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma: Politika Belgeleri Üzerinden İncelenmesi

Sustainable Development in Türkiye: An Examination Through Policy Documents.

İbrahim Halil GÜZEL¹

öz

Kalkınma konusu, sadece ekonomik alanda yaşanan gelişmeleri kapsamamaktadır. Ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal alanlarda yaşanan gelişmeler de kalkınmanın konusunu oluşturmaktadır. Günümüzde kalkınma kavramı artık tek başına kullanılmamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı günümüzde öne çıkmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmada, ekonomik, sosyal, siyasal alan ve bu alanlara ek olarak çevre faktörü de önemli bir yer tutmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını göz önünde tutarak kaynakların planlı, verimli kullanımını içermektedir. Sürdürülebilir kalkınma sadece ülkelerin tek başlarına uyguladıkları, önlem aldıkları bir model değildir. Özellikle 1970’lerden itibaren küresel ölçekte önem kazanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma uluslararası alanda olduğu gibi Türkiye açısından da önemli bir kavramdır. Bu çalışmanın temel amacı, sürdürülebilirlik kavramının, politika belgeleri üzerinden incelemesidir. Bu kapsamda, On İkinci Kalkınma Planı ve 2025 Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, sürdürülebilir kalkınma özelinde analiz edilmektedir. Uzun dönemli bir planda (On İkinci Kalkınma Planı) ve kısa süreli bir planda (2025 Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı), sürdürülebilir kalkınma konusu irdelenmektedir. İncelenen politika belgelerinde, kent, üretim, ekonomi, istihdam, enerji, çevre, iklim gibi farklı alanlarda belirlenen politikaların, sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla uyumlu olmasına önem verildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma, Politika Belgeleri, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Kalkınma Planı

ABSTRACT

Development does not only cover developments in the economic field. Developments in economic, cultural, social and political fields also constitute the subject of development. Today, the concept of development is no longer used alone. The concept of sustainable development stands out today. In addition to the economic, social and political spheres, the environmental factor also plays an important role in sustainable development. Sustainable development involves the planned and efficient use of resources while meeting the needs of today, taking into account the needs of future generations. Sustainable development is not just a model that countries implement and take measures on their own. It is a concept that has gained importance on a global scale especially since the 1970s. Sustainable development is an important concept for Turkey as well as in the international arena. In this study, the concept of sustainability is analyzed through policy documents. In a long-term plan and a short-term plan, the issue of sustainable development is addressed. In this context, the Twelfth Development Plan and the Presidential Annual Program for 2025 are analyzed in terms of sustainable development. In the analyzed documents, it is seen that the policies determined in different fields such as production, economy, employment, energy, environment and climate are in line with sustainable development aims.

Keywords: Sustainability, Sustainable Development, Policy Documents, Sustainable Development Goals, Development Plan

¹ Corresponding Author: Doç. Dr. Siirt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ibrahimguzel44@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2671-7635

GİRİŞ

Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan üretimin hızlı artması ve devletlerin aşırı büyüme istekleri sonraki yıllarda önemli sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sanayileşme sonrasında yaşanan gelişmeler, ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel yönden tartışılmaya ve sorgulanmaya başlanmıştır. Ülkeler arasındaki gelişmişlik farkları, gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması gibi ekonomik sorunların yanında, çevresel sorunlar da dünya gündemine gelmeye başlamıştır. Kaynakların yoğun kullanılmaya başlanması ve ülkelerin doğayı, çevreyi, gelecek kuşakları dikkate almadan yaptıkları üretim, çevre üzerindeki tahribatı artırmıştır. Yaşanan bu gelişmeler, kalkınma kavramının yeniden ele alınmasını sağlamıştır. 1960’lı ve 1970’li yıllardan sonra kalkınmanın sadece ekonomik büyüme ile gerçekleşmeyeceği anlaşılmıştır. Bu durum doğal kaynakların kullanımında sürdürülebilirliğin önemini ortaya koymuştur. Özellikle çevre sorunları artık sadece ülkelerin tek başlarına çözemeyecekleri bu nedenle birlikte hareket etmeleri gereken bir boyut kazanmaya başlamıştır. Çalışmanın amacı, Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma kavramının politika belgeleri özelinde incelenmesidir. Ülkelerin sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmelerinde, politika belgeleri önemli bir yer tutmaktadır. Çalışma kapsamında bu belgeler içerisinde On İkinci Kalkınma Planı ve 2025 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı incelenmektedir. Kalkınma planları, ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel alanlarda uzun dönemde gerçekleştireceği hedefleri ortaya koyan, amaçları belirleyen önemli belgelerdir. Cumhurbaşkanlığı yıllık programları da benzer şekilde, ekonomik, sosyal, kültürel, tarihsel birçok alanda kısa dönemde, yıllık hedefler koyan belgelerdir. Ülkenin hedeflerinin, amaçlarının belirlenmesinde, sürdürülebilir kalkınmanın kendisine yer bulup bulamadığı, sürdürülebilir kalkınmanın hangi boyutlarının ve amaçlarının bu belgelerde yer aldığı çalışma kapsamında irdelenmektedir. Öncelikle sürdürülebilirlik kavramı ve gelişimi ele alınmaktadır. Sonrasında sürdürülebilirliğin boyutları ve Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma hakkında bilgi verilmektedir. Son olarak da politika belgeleri, sürdürülebilir kalkınma bağlamında analiz edilmektedir.

1. Literatür Taraması

1.1 Sürdürülebilir Kalkınma ve Amaçları

Sürdürülebilirlik, sürekliliği ifade eden bir süreçtir. Bu süreç, sosyal ve ekolojik sistemleri içeren dinamik bir süreçtir. Bundan dolayı sürdürülebilirlik, ekolojik sistemlerinin kapasitesinin korunması, sosyal sistemlerin kapasitesinin desteklenmesi ve artırılması anlamına gelmektedir (Sakalasooriya, 2021, s.396). Sürdürülebilirlik, kaynakların ve sorumlulukların adaletli bir şekilde paylaşılmasıyla yakından ilişkilidir. Sürdürülebilirlik çalışmalarının uzun vadeli ve meşru olabilmesi için adalet ilkesine önem verilerek politikaların adil ve eşitlikçi olarak algılanması önem taşımaktadır (Tekdoğan, 2025, s.33). Sürdürülebilirlik, sadece değişmez bir denge durumunu yansıtan bir kavram değildir, bir değişim sürecini anlatmaktadır. Bu değişim sürecinin içerisinde, yatırımların yönü, teknolojik gelişmelerin doğrultusu, kurumsal değişimler arasındaki ilişkiler bugünün ve yarının ihtiyaçlarını göz önünde bulundurulması yer almaktadır (Keleş, 2014, s.247). Sürdürülebilirlik terimi geniş bir kullanım alanına ve çeşitliliğe sahiptir. Sürdürülebilirlik, insan ırkının uzun vadeli geleceği üzerine derinlemesine düşünmenin bir sonucu olarak yeni kavramlar geliştiren kişiler tarafından hassasiyetle kullanılmaktadır. Sürdürülebilirlik, verimlilik ve benzeri konularda uzun süredir devam etmekte olan çok faydalı çalışmaların isimlendirilmesine etki etmektedir. Bu kavram, uzun süre devam edebilecek ya da edemeyecek faaliyetlere olumlu bir ışık tutmaya çalışmak amacıyla kullanılabilir (Bartlett, 1994, s.7). Sürdürülebilirlik kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için Parris ve Kates farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmayı iki başlıkta sınıflandırarak açıklamaktadırlar. İlk başlıkta, “Sürdürülebilecek Olan Nedir?” İkinci başlıkta, “Geliştirilecek Olan Nedir?” sorularına yanıt aramaktadırlar. İlk soru kendi için üç alt başlığa ayrılmaktadır. Doğa (gezegen, biyolojik çeşitlilik, ekosistemler), yaşam desteği (ekosistem destekleri, çevre, kaynaklar), topluluk (kültürler, yerler,

gruplar). Geliştirilecek olanlar ise, insan (bebeklerin hayatta kalması, hayat beklentisi, eğitim, eşitlik, fırsat eşitliği), ekonomi (refah, verimli sektörler, tüketim), toplum (kurumlar, beşeri sermaye, bölge, devletler) olarak belirtilmektedir (Parris ve Kates, 2003, s.2-3).

Kalkınma kavramının sosyal boyutuna yapılan vurgu, bazı konularda farklı yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Sanayileşme, tarımda verimlilik özellikle 1970'lerden sonra temel ihtiyaçlara odaklanılması gerektiği savunulmuştur. Eğitim, beslenme, sağlık, istihdam ve yoksulluk kalkınmanın önemli bileşenleridir (Harris, 2000, s.3). Sürdürülebilirlik kavramını tanımlamanın zorluğu aslında kalkınmanın ne anlama geldiği ve uygulamada neleri gerektirdiği sorularından kaynaklanmaktadır. Bugün kalkınma, gelecek nesilleri, doğal sermayeyi, insan yaratıcılığını, teknolojiyi kapsamaktadır. Ancak burada gelecek nesiller derken gelecekteki nüfusun büyüklüğü, niteliği hakkında ne kadar bilgi sahibiyiz veya geleceğin ihtiyaçları hakkında neler biliyoruz? Sürdürülebilirliğin anlamı üzerinden yapılan tartışmalarda kalkınma, şimdiki nesille gelecek nesillerin çıkarları arasındaki çatışma, yoksul ile zengin arasında, yerel ile küresel arasında, insan ihtiyaçları ile doğa arasındaki çatışmaları içermektedir. Aslında bu çatışmalar da sürdürülebilir kalkınmanın küresel zorluklarının çerçevesini çizmektedir (Elliot, 2013, s.19-20).

Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Bu tanımlamalardan birisi 1987 yılında Birleşmiş Milletler'in Brundtland Raporunda yer alan bugünün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılamalarının göz önünde bulunduracak bir kalkınma şeklindedir. Farklı bir tanımlama 1989 yılında yayınlanan Dünya Bankası Raporu'nda yer almaktadır. Bu raporda sürdürülebilir kalkınma, nesiller arasındaki eşitliği sağlamada bir ölçüt olarak tanımlanmaktadır. Buna göre sürdürülebilir kalkınma, kişi başına azalmayan bir fayda olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer tanımlama Dünya Vahşi Yaşam Fonu tarafından 1991 yılında yapılmıştır. Buradaki tanımlama, destekleyici ekosistemlerin dünya nüfusunu taşıma kapasitesi ile ilişkilendirerek yaşam kalitesinin artırılması şeklinde yapılmıştır (Mawhinney, 2002, s.3-4). Sürdürülebilir kalkınma, günümüzde sadece ekonomi alanında kullanılmamaktadır. Sosyoloji, kamu yönetimi, maliye, uluslararası ilişkiler, mühendislik ve çevre alanlarını içeren oldukça geniş bir alanı kapsayan bir kavram haline gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınma önceleri sadece ekonomik kalkınma ve doğanın korunması konusundaki çelişkilere odaklanırken sonraki dönemlerde sosyal boyutlar da öne çıkmaya başlamıştır. Sosyal eşitsizliklere çözüm bulunmadan, sürdürülebilir kalkınmanın olamayacağı anlaşılmıştır (Plessis, 1999, s.379). Sürdürülebilir kalkınmaya giden yol karmaşık ve zorluklarla doludur. Ortak çaba ve yenilikçi düşünce, ekonomik büyümeyle çevrenin korunması arasında uyumlu bir dengenin sağlanmasını sağlayacaktır (Adanma ve Ogunbiyi, 2024, s.956).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının, tanımı, amaçları ve hedeflerinin belirlenmesinde uluslararası kuruluşlar önemli bir rol oynamaktadır. Bu kuruluşların başında Birleşmiş Milletler gelmektedir. Birleşmiş Milletler, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili temel belgeler ortaya koymaktadır. Birleşmiş Milletler, kavramın farkı boyutlarını göz önünde tutarak küresel düzeyde bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler 17 adet sürdürülebilirlik amacı belirlemiştir.

Tablo 1. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilirlik Amaçları

SA1	Yoksulluğa Son
SA2	Açlığa Son
SA3	Sağlık ve Kaliteli Yaşam
SA4	Nitelikli Eğitim
SA5	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
SA6	Temiz Su ve Sanitasyon
SA7	Erişilebilir ve Temiz Enerji

SA8	İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme
SA9	Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı
SA10	Eşitsizliklerin Azaltılması
SA11	Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar
SA12	Sorumlu Üretim ve Tüketim
SA13	İklim Eylemi
SA14	Sudaki Yaşam
SA15	Karasal Yaşam
SA16	Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar
SA17	Amaçlar İçin Ortaklıklar

Kaynak: UN, 2024

Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler), kalkınmayı ilerletmeyi ve daha elverişli bir gelecek yaratmayı amaçlayan önemli bir dünya çapında girişimdir (Sorooshian, 2024, s.1). Sürdürülebilir kalkınma amaçlarını gerçekleştirmek için hedefler ve bu hedefleri takip edebilmek için göstergeler bulunmaktadır. 2030 yılına kadar tamamlanması planlanan hedefler şu şekilde sıralanmaktadır;

- Yoksulları ve zayıf koşullara sahip insanları korumaya odaklanarak, afetlerin neden olduğu ölümleri azaltmak.
- Tüm insanların özellikle de zayıf durumdaki insanların, kadın, yaşlı, çocuk ve engellilerin ihtiyaçlarına özel önem verilmesi.
- Gecekondu alanlarının iyileştirilerek, bütün insanlar için yeterli ve güvenli konut ihtiyacının karşılanması.
- Bütün ülkelerin sürdürülebilir bir kentleşme için kapsayıcı, katılımcı ve bütünleşik bir yerleşim planının hazırlanması.
- Kültürel ve doğal mirasa sahip çıkarak korunması için yapılan çalışmaların artırılmasını sağlamak.
- Belediyeler hava kalitesine ve atık yönetimine özel önem vererek kişi başına düşen olumsuz çevresel etkileri azaltmalarını sağlamak.
- Bölgesel ve ulusal kalkınma planlarının geliştirilerek kent ve kırsal bölgeler arasındaki ekonomik, çevresel ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesini sağlamak.
- Özellikle dezavantajlı grupların, kadınların, çocukların, engellilerin güvenli ve ulaşılabilir yeşil ve kamusal alanlara erişiminin kolaylaştırılması.
- Az gelişmiş ülkelerin sürdürülebilir ve dayanıklı binalarının inşası için teknik ve finansal yardımların yapılması (United Nations, 2024).

1.2 Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları

Sadece iktisadi alanda gerçekleşen ilerlemeyle sürdürülebilir kalkınma sağlanamaz. Sürdürülebilir bir kalkınmanın olabilmesi için üç önemli unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar “ekonomik”, “sosyal”, “çevresel” unsurlardır.

Ekonomik boyut sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsurudur. Toplumsal ve bireysel ihtiyaçların etkin ve verimli bir biçimde karşılanmasıdır. Ekonomik koşullar belirlenirken, bireysel koşullar teşvik edilerek, bugünü ve gelecek nesilleri de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınmada ekonomik başarı, toplumun ekonomik kapasitesinin, insan kaynaklarının ve üretimin sürdürülebilir olmasıyla yakından ilgilidir. Ayrıca bu kaynaklardaki artış sadece nicel değil nitel olarak da sağlanmalıdır. Üretimden kaynaklanan ortaya çıkan çevre risklerinin azaltılması ve kaynakların verimli hale getirilmesi önem taşımaktadır (Mengi ve Algan, 2003, s. 9-10). Sosyal olarak sürdürülebilir bir yapı, paylaşımda eşitliği, yeterli sağlık ve eğitim başta olmak üzere sosyal hizmetlerin sağlanması, toplumsal cinsiyet eşitliği, siyasi olarak hesap verebilirlik ve katılımı içermektedir (Harris, 2000, s.6). Sosyal sürdürülebilirlik topluluklar için olumlu şartlar ve bu şartlara ulaşabilmek için izlenmesi gereken süreci açıklamaktadır. Sosyal sürdürülebilirlik, kilit hizmetlere ulaşım kolaylığını, kuşaklar arasındaki eşitliği, farklı kültürleri önemseyen ilişkiler sistemini, vatandaşların siyasal katılımını, topluluk olma hissini, toplumun imkanlar dahilinde kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek mekanizmaları içermektedir (Morelli, 2011, s.3).

Sürdürülebilir kalkınmanın temel kurallarından biri doğal yaşamın güvence altına alınması çevresel zararların ortadan kaldırılarak doğanın kendi dinamiği içerisinde korunmasıdır. Kaynak tüketiminin denetlenmesi, çevresel sorumluluğunun önemli bir koşuludur. Çevresel sorumlulukta doğal çevrenin korunması kadar kültürel çevrenin korunmasına da önem verilmelidir (Mengi ve Algan, 2003, s. 10-11). Çevresel boyut, dünyanın sahip olduğu kaynakların (hava, su) insan faaliyetleri sonucu aşındırılmasıyla ilgilidir. Çünkü ekosistemlerinin kapasitelerinin sınırlı olduğu varsayılmaktadır. Aşırı tüketim, nüfus artışı, doğal kaynakların tükenmesi ve kirliliğin artması çevreyi tehdit etmektedir. Bazı insan faaliyetlerinin doğal çevre üzerinde olumsuz etkileri olmaktadır. Bu duruma ozon tabakasının incilmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması, atık yönetimi, orman alanlarının azalmasını örnek olarak gösterebiliriz. Doğal çevrenin karşılaştığı bu tehlikeler, gelecekte insan yaşamı için hava, yiyecek, su gibi temel ihtiyaçların karşılanmasını tehlikeye sokacaktır (Bansal, 2005, s.198). Sürdürülebilir kalkınma çalışmaları kapsamında çevresel eylemin içinde bütün kentleri kapsayan beş temel kategori bulunmaktadır;

- Kentsel nüfusun bulaşıcı hastalıklara karşı korunması ve bu kapsamda alınması gereken önlemler,
- Ev ve işyerlerinde kimyasal ve fiziksel tehlikelerin azaltılması,
- Kaliteli bir kentsel çevreye ulaşabilmek için kişi başına düşen açık alanların (yeşil alan, parkurlar, spor alanları, geniş meydanlar) çocuk oyun alanlarının artırılması ve doğal, kültürel mirasın korunması,
- Çevresel atık maliyetlerinin en aza indirilmesi,
- Kaynak kullanımında “sürdürülebilir tüketimi” dikkate alarak mal ve hizmetlerin yeniden tüketilmesinin sağlanması (Satterthwaite, 1997, s.1670).

Sürdürülebilirliğin bu üç unsuru birçok potansiyel zorluğu beraberinde getirmektedir. Hedeflerin çok boyutlu olması ve hedeflerin nasıl dengeleneceği, başarı ya da başarısızlığın nasıl değerlendirileceği konusu önem taşımaktadır. Yeterli gıda ve su kaynaklarının sağlanması, arazi kullanımında bazı soruların cevaplanmasını gerektirmektedir. Biyoçeşitliliğin azalıp azalmayacağı, kirlletici olmayan enerji kaynaklarının daha pahalı olması, bu durumun yoksulların üzerindeki yükü daha fazla artırıp artırmayacağı sorularına cevap aranmaktadır (Harris, 2000, s.6). Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında, sürdürülebilirlik eksenine yönetişimin de eklenmesi gerekmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma düşüncesi aslında, ekonomik büyüme, çevresel koruma ve sosyal eşitlik arasındaki dengeyi sağlamayı amaçlayan küresel bir özellik taşımaktadır (Jacob, 2024).

1.3 Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma anlayışında çevre konusu önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle çevrenin korunmasına yönelik politikalar, düzenlemeler sürdürülebilir kalkınmanın gelişiminde bakılması gereken belgeler arasında yer almaktadır. 1963 yılından itibaren Türkiye’de kalkınma planları uygulanmaya başlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında 1963-1967 ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında çevre konusunda özel bir düzenlemeye yer verilmediği görülmektedir. Ancak 1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında ilk defa çevre sorunları ele alınmıştır (Egeli, 1996, s. 89). Ayrıca 1978 yılında Çevre Müsteşarlığının kurulması, çevre konusunu artık devlet teşkilatlanmasında kurumsal olarak ele alınmaya başlanması açısından önemli bir gelişmedir.

Sonrasında çevre konusunun 1982 Anayasasında yer alması konuya verilen önemin bir göstergesidir. Anayasanın 56. maddesinde çevrenin korunmasına yönelik düzenlemeler yer almaktadır. “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” (1982 Anayasası, m.56). Ayrıca 1982 Anayasasının 169.maddesi ormanların korunması ve geliştirilmesine yönelik hükümler getirmektedir. “Devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir. Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez... Ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar genel ve özel af kapsamına alınamaz” (1982 Anayasası, m.169). Ormanların korunmasına anayasada yer verilmesi, ormanla ilgili suçların genel ve özel af kapsamında olmayacağını belirlenmesi, sürdürülebilir bir çevre için oldukça önemli bir düzenlemedir. 1983 yılında çıkarılan 2872 sayılı Çevre Kanunu, çevrenin korunmasının amacını ve ilkelerini ortaya koymaktadır. Kanunda belirtilen temel ilkeler aslında sürdürülebilir bir kalkınmada çevrenin önemini ortaya koymaktadır. Kanun birinci maddesi “Bu Kanunun amacı, bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır” (2872 Sayılı Çevre Kanunu, m.1) diyerek sürdürülebilirliği esas almaktadır. Ayrıca ilkeler kısmında, çevrenin korunması ve gerekli tedbirlerin alınmasında kamu kurumlarının hem de sivil toplum kuruluşlarının işbirliği yapmalarının önemi vurgulanmaktadır. Çevre politikalarının belirlenmesinde katılımcılığın önemi belirtilerek, bakanlığın, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının, meslek odalarının katılımının sağlanması gerektiği ifade edilmektedir.

Yerel Gündem 21 uygulamaları sürdürülebilir kalkınmada önemli bir yer tutmaktadır. 1992 yılında Birleşmiş Milletler Rio Zirvesi ile başlamıştır. 1996 yılında İstanbul’da düzenlenen Habitat II Konferansı ile Yerel Gündem 21 Türkiye’de gündeme gelmeye başlamıştır. 1997 yılında “Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Teşviki ve Geliştirilmesi” projesi ile uygulanmaya başlamıştır. Türkiye’nin uyguladığı Yerel Gündem 21 Projesi, 2001 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programında küresel olarak en başarılı uygulamalar arasında yerini almıştır (Emrealp, 2005).

2. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi kapsamında çalışma konusuyla ilgili bilgileri içeren kaynaklar ayrıntılı olarak incelenmekte elde edilen veriler, betimsel ve içerik analizine tabi tutularak birbiriyle ilişkili olan kategorilere, kavramlara ulaşılmaktadır. Bu kategori ve kavramlardan hareketle çalışma ile ilgili sonuçlara ulaşılmaktadır (Baltacı, 2019). Konuyla ilgili farklı bilgilerin taranarak bu işlemin sonucunda bir bütün haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma öncelikle birincil kaynaklardan ve kurumların dokümanlarından faydalanılarak hazırlanmıştır. Veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi tekniğinden faydalanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Doküman incelemesi yöntemi ile araştırılması amaçlanan olgular hakkında bilgi içeren dokümanların

analizi yapılmaktadır. Birincil kaynaklardan ve dokümanlardan sağlanan veriler tasnif edilerek çalışma için belirli başlıklar altında kategorilere ayrılmıştır. Böylece veriler arasındaki ilişkilere ve bağlantılara dikkat çekilerek sistemli bir bütün ortaya konulmuştur (Şimşek ve Yıldırım, 2018).

Kalkınma planları, ekonomi, eğitim, sağlık, ulaşım, turizm, kültür, tarım, enerji, çevre gibi birçok konuda gelişmeyi ve kalkınmayı sağlayacak politikaları belirlemektedir. Belirlenen hedefler politikalar kamu kurumları açısından uygulanması önem taşımaktadır. Özel sektör açısından da yol gösterici olmaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet programları, kalkınma planlarının uygulanma araçlarıdır. Her iki politika belgesinin taşıdığı önem nedeniyle öncelikle kalkınma planı sürdürülebilirlik özelinde değerlendirildi sonra Cumhurbaşkanlığı yıllık programı incelendi.

3. Bulgular

3.1 On İkinci Kalkınma Planında Sürdürülebilir Kalkınma

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda 31.10.2023 tarihinde kabul edilmiştir. Plan iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde küresel gelişmeler ve eğilimler ile Türkiye’de ekonomik ve sosyal gelişmeler hakkında bilgiler verilmektedir. İkinci bölümde, planın temel amaç ve ilkeleri ile planın hedeflerine ve politikalarına yer verilmektedir. On İkinci Kalkınma Planının vizyonu; “Türkiye Yüzyılında çevreye duyarlı, afetlere dayanıklı, ileri teknolojiye dayalı yüksek katma değer üreten, geliri adil paylaşan, istikrarlı, güçlü ve müreffeh bir Türkiye” olarak belirlenmiştir. Vizyondaki ifadeler incelendiğinde, sürdürülebilirlik için önemli olan çevreye duyarlılık, afetlere dayanıklı, gelirin adil paylaşılmasına yer verildiği görülmektedir (12. BYKP, 2023, s.51). Planın hedef ve politikaları beş başlıkta toplanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, bu beş başlık altında incelenmektedir.

3.1.1 İstikrarlı Büyüme, Güçlü Ekonomi

On İkinci Kalkınma Planı döneminde, mevcut kaynakların etkili kullanılarak büyümenin sağlanması hedeflenmektedir. Artan refahın adil paylaşımı ve iklim değişikliğiyle mücadelenin ekonomiyeye maliyetini azaltacak uygulamalara yer verileceği belirtilmektedir.

“... İstikrarlı bir büyüme ile artan refahın adil paylaşımı hedeflenmiştir... İklim değişikliğiyle mücadelenin ekonomiyeye maliyetlerini en aza indirecek ve dijital dönüşümle birlikte yeşil dönüşümün getirdiği fırsatlardan azami düzeyde faydalanılmasını sağlayacak düzenlemeler... Enerji ve madencilik sektöründe doğal kaynaklardan azami ölçüde faydalanılmasını sağlayacak yatırımlar, yeşil dönüşüm de dikkate alınarak...” (12. BYKP, 2023, s.53-54).

Makroekonomik politikalarda, öncelikle enerji, ulaştırma, sanayi ve tarım alanlarında sürdürülebilir ve düşük emisyonlu üretim teknikleriyle çevre dostu politikalara yer verilmektedir. Benzer şekilde enerji ve madencilik alanlarında da yeşil dönüşüm önemli bir yer tutmaktadır. Yerel yönetimlerde yönetim süreçlerinin uygulanması ve insan kaynağının niteliğinin artırılması hedeflenmektedir.

“Sürdürülebilir üretim ve tüketim davranışlarının kazandırılmasına yönelik eğitimler müfredata ve kamu kurumları ile özel sektör bünyesindeki programlara dâhil edilecektir... Devlet yardımları yeşil dönüşümün finansmanını kolaylaştıracak şekilde bütüncül bir yaklaşımla...” (12. BYKP, 2023, s.51-63).

Enerji tüketiminde verimliliği artıracak, çevre kirliliği ve iklim değişikliği ile mücadeleyi artıracak politikalara yer verilecektir. Gelir dağılımında eşitliği sağlayacak vergi sisteminin oluşturulmasına planda yer verilmektedir. Düşük gelirli esnaf, çiftçi, mevsimlik çalışanlar ile yaşlılara yönelik özel sigortaların devreye alınması hedeflenmektedir.

3.1.2 Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim

Küresel gelişmeler de dikkate alınarak, üretim süreçlerinde yüksek katma değer sağlayacak, yeşil dönüşüm odaklı politikalar önem taşımaktadır. Türkiye’nin değişen koşullara uyum sağlayarak yeşil dönüşümü ve dijitalleşmeyi odak noktasına alan nitelikli insan kaynağını, katma değerli üretimin artırılacağı belirtilmektedir.

“Sürdürülebilir ve güçlü bir büyüme dinamiğinin yeşil ve dijital dönüşümle uyumlu bir şekilde tesis edilmesi... İmalat sanayii, verimlilik artışındaki kritik rolü nedeniyle ülkelerin kalkınmasında ve sürdürülebilir büyümesinde büyük önem arz etmekte... İmalat sanayiinde yeşil dönüşüm desteklenecek, döngüsel ve sürdürülebilir üretim uygulamalarının artırılması sağlanacaktır... Sürdürülebilir üretim ve yeşil dönüşüm teknolojilerinin benimsenmesi, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için Ar-Ge faaliyetleri...” (12. BYKP, 2023, s.81-82).

Bu başlıkta özellikle yeşil dönüşüme vurgu yapılarak, temiz enerjinin kullanımının ve üretiminin teşvik edileceği belirtilmektedir. İşletmelerin, sanayilerin, enerji verimliliğini uygulamaya yönelik desteklerin artırılması hedeflenmektedir. Sanayide yeşil dönüşümü gerçekleştirmek için kamu ve özel sektörün kurumsal kapasitelerinin geliştirileceği belirtilmektedir. Rekabetçi ve sürdürülebilir ürünlerin üretilmesi, yatırımların yeşil ve dijital dönüşümle entegre olacak şekilde yapılması amaçlanmaktadır.

“Elektrikli otobüslerin kullanımı yaygınlaştırılacaktır... Kirletici vasfı yüksek olan eski araçların trafikten çekilip yerine çevre dostu ve güvenli araçlara geçilmesine... Ar-Ge çalışmaları desteklenecek, güvenliği artıran ve çevresel olumsuzlukları azaltan projelere öncelik verilecektir” (12. BYKP 2023, s.94-96).

Kalkınma planında, öncelikli gelişme alanları başlığında yer verilen tarım ve gıda konusunda sürdürülebilir bir kalkınmaya yönelik politika ve tedbirlere yer verilmektedir. Planda, tarım arazilerinin korunmasının, sürdürülebilir kullanımının sağlanmasının gerektiği belirtilmektedir.

“Tarım arazilerinde toprağın organik madde içeriğinin artırılması ile toprak erozyonu ve kirliliğinin önlenmesine yönelik uygulamalar desteklenecektir... Su ürünleri üretiminde sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla denetimler etkinleştirilecek... Çevrenin korunması ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında tarım sektöründe sera gazı salınımının azaltılması için çevre dostu tarımsal uygulamalar desteklenerek yaygınlaştırılacaktır...” (12. BYKP, s.99-101).

Kalkınma planında, öncelikli gelişme alanları başlığında yer verilen enerji konusunda sürdürülebilir bir kalkınmayı sağlayacak, yenilenebilir enerji kullanımını artıracak ve 2053 yılında net sıfır emisyon hedefine ulaşılacak politikalara yer verilmektedir.

“Tüketicinin korunduğu ve sürdürülebilirliği de dikkate alan bir enerji piyasasının sürekliliği gözetilecektir... Binaların enerji dönüşümünün hızlandırılması amacıyla yenilenebilir enerjiyle desteklenen enerji verimli binaların yaygınlaştırılması sağlanacak...” (12. BYKP, 2023, s.105).

Enerji sektöründe ihtiyaç duyulan, nitelikli personel sayısının artırılmasına yönelik çalışmaların ve Yükseköğretim programlarında, yeni gelişen teknolojilerle uyumu gerçekleştirilerek bu alanlarda lisansüstü eğitim alan personelin istihdamlarının sağlanması hedeflenmektedir.

Kalkınma planında, öncelikli gelişme alanları başlığında yer verilen turizm konusunda, “Sürdürülebilir Turizm Programı” kapsamında turizm alanında yeşil dönüşümü gerçekleştirilecek politikalara öncelik verileceği ifade edilmektedir.

“Turizm sektörünün sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde doğal, tarihi ve sosyal çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde olması sağlanacak... Turizm faaliyetlerinin çevre üzerinde olabilecek olumsuz etkileri su ve atık yönetimi ile enerji verimliliği dikkate alınarak... Turizm sektörünün iklim değişikliğine uyum kapasitesi artırılacaktır...” (12. BYKP, 2023, s.110).

Planda, ekosisteminin korunarak, sürdürülebilir kullanımının sağlayacak politikaların uygulanacağı belirtilmektedir. Turizmin, sosyal ve kültürel yapıya, çevreye karşı neden olabileceği olumsuzlukları azaltmak için ziyaretçilerin, sorumlu turizm anlayışına sahip olmalarına yönelik bilinçlendirme çalışmalarının yapılması hedeflenmektedir.

“Turizm yatırımlarının sürdürülebilir bir anlayışla gerçekleştirilmesine yönelik planlama ve arazi tahsis çalışmalarına devam edilecek... Turizmin sürdürülebilirliğini ölçmek için oluşturulan uluslararası istatistiki çerçeveye uygun ölçüm araçları geliştirilecek...” (12. BYKP, 2023, s.111).

Kalkınma planında, madencilğe yönelik faaliyetlerin, bütüncül bir yaklaşımla ve sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla uyumlu şekilde yürütülecek politikaların geliştirileceği belirtilmektedir. Bu kapsamda çevre ve iş güvenliği mevzuatına uyumun ve bilincin sağlanması hedeflenmektedir. Lojistik ve ulaştırma başlığı altında sürdürülebilir kalkınmaya yönelik politikalar yer almaktadır.

“Deprem riski yüksek bölgeler başta olmak üzere afetlere dirençli bir kentsel planlamanın oluşturulabilmesi... İklim değişikliği ve doğal afetlerin demiryolu ulaşımında yaratacağı etkilerin azaltılması amacıyla altyapı bilgi sistemi geliştirilecektir... Çevre dostu, yeni nesil deniz ve hava araçlarının yaygınlaştırılmasına yönelik Ar-Ge çalışmaları teşvik edilecektir” (12. BYKP, 2023, s.137).

Kalkınma planında, inşaat, mühendislik-mimarlık, teknik müşavirlik başlığı altında sürdürülebilirlik ilkelerine yönelik politika ve hedeflere yer verilmektedir. Net sıfır karbon hedefini gerçekleştirebilmek için inşaat sektöründe yeşil dönüşümün sağlanması, düşük karbonlu yapı malzemelerin kullanılması, gerekli hukuksal düzenlemelerin yapılması, binalarda yenilenebilir enerjinin kullanılması hedeflenmektedir.

3.1.3 Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum

Kalkınma planında, “Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum” özelinde, kapsayıcı bir yaklaşımla, güçlü bir toplum ve aile yapısı, insani değerlere sahip üretken, sağlıklı, kültürlü, kuşakların geleceğe taşınması amaçlanmaktadır.

“Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında tüm bireylerin fırsat eşitliği temelinde nitelikli bir eğitime ve hayat boyu öğrenme imkânlarına erişimi sağlanarak... Sürdürülebilir kalkınmanın bir gereği olarak ekonomik büyümenin oluşturduğu refahın toplumun tüm kesimleriyle adil şekilde paylaşılması ile yoksulluğun azaltılması...” (12. BYKP, 2023, s.137).

Bireyin, hem yaşam kalitelerinin hem de yaşam süresinin artırılması, nesillerin beden ve ruhen iyilik halinde olmaları, dijital sağlık teknolojilerinin geliştirilmesi, mali açıdan sürdürülebilir sağlık hizmetlerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Ayrıca bölgeler arasındaki farklar göz önünde tutularak sağlık sektörünün beşeri kapasitesi ve fiziki altyapısı, nitelik ve nicelik olarak iyileştirilmesi hedeflenmektedir.

“Ailenin korunması ve güçlendirilmesine yönelik toplumsal yapıyı ilgilendiren her alanda aile dostu politikalar kapsayıcı, bütüncül ve katılımcı bir şekilde geliştirilerek uygulanacaktır. Plan döneminde ailede refah ve yaşam kalitesinin en üst düzeye çıkarılması... Türkiye’nin sürdürülebilir kalkınmasını hızlandırmak üzere kadınların ve kız çocuklarının dijital ve yeşil dönüşümün gerekliliklerine uygun bilgi ve beceriye kavuşması...” (12. BYKP, 2023, s.151-152).

Bu bölümde yer alan eğitim başlığı altında, bütün bireylerin kapsayıcılık esasına uygun şekilde, iyi bir eğitim ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarına eşit olarak erişimlerinin gerektiği belirtilmektedir. Bireylerin yeteneklerinin erken yaşlarda keşfedilmesi, bilim, teknoloji, mesleki kariyer anlamında kabiliyetlerine uygun yönlendirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca bireylerin ilgi alanları dikkate alınarak, sanat, spor, kültür, dil yetkinliklerinin kazandırılması amaçlanmaktadır.

“Çocukların kaliteli, evrensel, ücretsiz ve okul öncesi eğitime erişimlerinde fırsat eşitliği sağlanacaktır... Okul öncesine erişimin artırılması için gerekli fiziki ve beşeri altyapı sağlanacaktır... Kaliteli eğitime erişimde fırsat eşitliği sağlanacaktır... Kız çocuklarının eğitime katılımları, devamlılıkları ve eğitimlerini tamamlamalarını engelleyen faktörler analiz edilerek okul terklerinin önlenmesi...” (12. BYKP, 2023, s.153-154).

Kalkınma planında, bütün öğrencilerde, iklim değişikliği ile mücadele öncelikli olmak üzere sürdürülebilir kalkınma bilincinin kazanılması hedeflenmektedir. Eğitim yerlerinin yeşil dönüşümünün gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Üniversite kampüslerinin, sürdürülebilir ve iklim dostu kampüslere dönüşmesi için alternatif finansman kaynaklarının sağlanması amaçlanmaktadır.

“Engellilere yönelik özel eğitim programlarının istihdam temelinde etkinlikleri artırılabilecektir... Kadın istihdamını artırmaya yönelik kurumsal bakım olanaklarının ekonomik ve fiziki erişilebilirliği artırılabilecektir... Gençlerin istihdamının artırılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi sağlanacaktır” (12. BYKP, 2023, s.162).

İstihdam ve çalışma hayatı başlığında, öncelikle dezavantajlı gruplar olmak üzere toplumun bütün kesimlerinin yeterli bir gelire sahip olacağı, iş sağlığı ve güvenliği koşullarına uygun iş imkanlarının sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Bireylerin, ruhen ve bedenen, sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri, ihtiyaç duyduklarında, kaliteli, güvenilir ve mali açıdan sürdürülebilir bir sağlık hizmetinin sunulması amaçlanmaktadır.

“Sağlıklı yaşam tarzının teşvik edilmesine yönelik sağlıklı beslenme, fiziksel aktivitenin artırılması gibi alışkanlıkların toplumsal tutuma dönüşmesi sağlanacak... İklim değişikliğinin sağlık üzerine olan etkisinin belirlenmesi ve azaltılması için kurumsal kapasite güçlendirilerek kurumlar arası işbirliği artırılabilecektir” (12. BYKP, 2023, s.164).

Kalkınma planında, aileye yönelik hizmetlerinin nitelik ve nicelik olarak artırılması gerektiği belirtilmektedir. Aileye yönelik verilecek eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin, kamu kurumları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde yapılması amaçlanmaktadır.

“Kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlenmesi önceliğinin tüm plan, program, politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde yer alması sağlanacaktır... Kadınların eğitim, istihdam ve karar alma mekanizmalarına katılımı ile temsillerinin artırılması için kota ve ilave destekler gibi “geçici özel önlemler” tanımlanarak uygulanacaktır” (12. BYKP, 2023, s.164).

Kadın temsiliyetinin düşük seviyede olduğu mühendislik, teknoloji, gibi alanlarda kadınların istihdamının ve eğitiminin artırılmasına yönelik önlemlerin alınacağı belirtilmektedir. Kahramanmaraş depreminden etkilenen üretici ve girişimci kadınların hayata yeniden katılmalarını sağlayacak projelerin hayata geçirilmesi amaçlanmaktadır.

“Yoksulluğun nesiller arası aktarımını azaltmak ve fırsat eşitliğini artırmak üzere çocukların bireysel ihtiyaçlarına yönelik uygulamalar hayata geçirilecektir... Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik mücadele kararlılıkla sürdürülecektir... Çocukların ihtiyacı doğrultusunda kuruluşların ihtisas alanları düzenlenecektir.” (12. BYKP, 2023, s.164).

Kalkınma planında, sosyal hizmetler, sosyal yardımlar ve yoksullukla mücadele başlığı altında, ihtiyacı olanlara yönelik (psikososyal destek, bakım) sosyal hizmetlere erişimin sağlanması amaçlanmaktadır. Sosyal yardımların etkinliğinin artırılarak, aileyi merkeze alan bir yaklaşımla sosyal dışlanmayı en aza indirmek hedeflenmektedir. Gelir dağılımı başlığı altında, sosyal transferler aracılığı ile fırsat eşitliğinin artırılması, işgücü piyasasındaki ortalama ücret seviyesinin artırılması, refahın toplum içinde adaletli bir şekilde dağıtılması, yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele edilmesine yönelik politikaların geliştirileceği ifade edilmektedir.

3.1.4 Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre

Kalkınma planında, iklim değişikliği ile mücadelede önem verileceği, düşük karbonlu büyümenin esas alınacağı ve 2053 yılında net sıfır emisyon hedefine yönelik adımların atılacağı belirtilmektedir. Kentlerde, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, kültürel ve doğal değerlere önem veren sürdürülebilir gelişimin sağlanması, nitelikli kentsel hizmetlerin sunumu hedeflenmektedir.

“İklim değişikliğiyle ilgili afet tehlikelerine karşı toplumsal dirençlilik artırılarak uyum kapasitesi güçlendirilecektir... Taşkınların etkilerinin asgari seviyeye indirilebilmesi, dere yataklarına yapılan müdahalelerin önlenmesi... İklim değişikliğinden kaynaklanan afet tehlikeleri ve önlemlerine ilişkin kamu kurumlarına yönelik bölgesel düzeyde farklılaştırılmış kılavuzlar hazırlanacaktır” (12. BYKP, 2023, s.202).

Kalkınma planında, erozyon, çölleşme, su ve toprakların korunması konularında eğitimlerin verilmesi ve farkındalığın artırılması hedeflenmektedir. Ayrıca afet yönetiminde, kadın, yaşlı, engelli ve çocukların farklı ihtiyaçlarını dikkate alınacağı belirtilmektedir. Afet tehlikesi taşıyan bölgelerdeki risk taşıyan yapıların, güvenli ve sağlıklı bir yaşamı sağlayacak biçimde dönüştürülmesine yönelik politikalar geliştirilecektir.

“Kentsel dönüşümün şehir dokusuna, estetiğine ve kimliğine uygun şekilde yerinde dönüşüm anlayışıyla, yaşam kalitesini yükseltme ile kent aidiyetini ve yerel bağları güçlendirme amacı çerçevesinde farklı müdahale türlerini içeren bütüncül bir bakış açısıyla yürütülmesi sağlanacaktır...” (12. BYKP, 2023, s.205).

Kalkınma planında, şehirleşme başlığı altında, afetlere ve iklim değişikliğine karşı dirençli, herkes için erişilebilir, yüksek yaşam kalitesine sahip, yeşil, sürdürülebilir kentlerin oluşturulması temel amaç olarak belirlenmektedir. Şehirlerde, yeşil şehir vizyonu çerçevesinde, kentin büyüklüğü, nüfus yoğunluğu göz önünde tutularak yeşil alanların artırılması hedeflenmektedir. Konut planlaması ve yönetiminin sürdürülebilir kentsel çevreye uygun olarak bütüncül bir yaklaşımla ele alınması amaçlanmaktadır.

“Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) doğrultusunda iklim değişikliğinin etkilerine karşı dirençli ve düşük karbonlu bir ekonomiye geçişin sağlanması, sosyal adalet anlayışıyla çevre ile doğal kaynakların korunması ve yönetilmesi, toplumun çevreye karşı duyarlılığı ve bilincinin artırılması temel amaçtır... İklim risklerine karşı, uluslararası iklim değişikliği müzakereleri, Paris Anlaşması ve Türkiye’nin Ulusal Katkı Beyanı çerçevesinde ulusal koşullar gözetilerek sera gazı emisyonlarının azaltımı ve iklim değişikliğine uyum eylemlerinin güçlendirilmesine yönelik ilgili tüm paydaşlarla işbirliği...” (12. BYKP, 2023, s.210).

Kalkınma planında, çevrenin korunması başlığı altında sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarına yönelik hedef ve politikalara yer verilmektedir. Özellikle iklim değişikliği, 2053 yılında sıfır net emisyon, sera gazı emisyonunun azaltılması, kaynakların verimli kullanılmasına yönelik politikalar bulunmaktadır. Sürdürülebilir üretim ve tüketimle ilişkin iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması, bütün atıkların insan sağlığına ve çevreye olan zararının en aza indirilmesi, deniz kirliliğine sebep olan atıkların kaynağında önlenmesi, çevre dostu ürünlerin rekabet gücünün artırılması amaçlanmaktadır.

“Yeşil dönüşüm süreçleri desteklenerek rekabet gücünün korunması... İklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik, ekosistem hizmetleri ve arazi tahribatı üzerindeki etkilerinin belirlenebilmesi... Hava kirliliğinin önlenmesi ve kalitesinin iyileştirilmesi için hava kalitesi yönetim uygulamaları geliştirilecektir” (12. BYKP, 2023, s.212).

Kalkınma planında, kentsel altyapı başlığı altında, su kaynaklarının etkin yönetimi, iklim değişikliğinin su kaynaklarına etkileri, atık su arıtma tesislerinin yapımı, su ile ilgili kurum ve kuruluşların

finansmanın iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Sıfır atık uygulamalarının yaygınlaştırılması, “Sıfır Atık Projesi” kapsamında eğitim ve farkındalık faaliyetlerinin artırılması çevrenin korunması kapsamında geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ulaşımda yakıt tüketiminin azaltılmasına yönelik olarak, raylı sistemlerin transit özelliğinin artırılması, yürüme ve bisiklet amaçlı karma kullanım alanları oluşturacak planlamaların teşvik edilmesi sağlanacaktır. Bölgelerin kalkınması sağlanırken, yeşil ve dijital dönüşüme yönelik alt yapı çalışmalarının geliştirilmesi hedeflenmektedir.

3.1.5 Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim

Kalkınma planında, sosyal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi, tarafsız ve şeffaf bir yargı sisteminin hakim olduğu, hukuk devleti ile gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Planda, Hukukun üstünlüğü ilkesinin hayata geçirilmesi için, hak ihlallerine karşı etkin mücadele edilmesi, şeffaf, adil, hızlı, güvenilir ve erişilebilir bir adalet sistemi kapsamında sürdürüleceği belirtilmektedir.

“Anayasada güvence altına alınan temel hak ve özgürlükler güçlendirilecektir... Ayrımcılık ve nefretle mücadele güçlendirilecektir... Demokratik, katılımcı, çoğulcu, şeffaf ve hesap verebilir örgütlü sivil toplumu geliştirici ve güçlendirici düzenlemeler yapılacaktır...” (12. BYKP, 2023, s.228).

Kalkınma planında, yerel yönetimlere yönelik olarak, engellilerin, kadınların, yaşlıların, gençlerin karar alma süreçlerinde ve temsilde katılımlarının güçlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Yerel yönetimlerin, iklim değişikliği ve afetlerle daha güçlü mücadele etmesi için mali destekler sağlanması hedeflenmektedir.

“Kamu personeline yönelik eğitim ihtiyaç analizleri yapılarak hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim faaliyetlerinin etkinliğini artırmaya yönelik çalışmalar yapılacaktır... Dijital kamu hizmetlerini tasarlayan, sunan ve alan tarafları bir araya getirecek hizmet tasarım atölyesi kurulacaktır.” (12. BYKP, 2023, s.234).

Kalkınma için uluslararası işbirliği kapsamında, uluslararası işbirliklerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda, uluslararası kalkınma işbirliği alanında gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, kalkınma işbirliğine yönelik faaliyetlerinin mevcut finansman araçları gözden geçirilerek yeni finansman yöntemlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca ülkenin, karşılıklı kalkınma sistemindeki rolünü ve etkinliğini geliştirmek için uluslararası kuruluşların aktif katkı sağlanması hedeflenmektedir.

“SKA’ların etkin ve düzenli izleme ve değerlendirmesine devam edilecek ve uygulamaya ilişkin ilerleme düzeyi takip edilecektir... Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Kurulu SKA’ların uygulama sürecini düzenli olarak değerlendirecek ve önerilerde bulunacaktır... SKA’ların yerel düzeyde uygulanmasının desteklenmesi amacıyla SKA’ların uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi konusunda yerel yönetimlerle işbirliği yapılacaktır” (12. BYKP, 2023, s.240-241).

Tablo2. Kalkınma Planı Amaçları ile Birleşmiş Milletler(BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları(SKA) Uyumu

BM SKA	SA1	SA2	SA3	SA4	SA5	SA6	SA7	SA8	SA9	SA10	SA11	SA12	SA13	SA14	SA15	SA16	SA17
On İkinci Kalkınma Planı Amaçları																	
İstikrarlı Büyüme	✓		✓	✓				✓	✓	✓			✓				✓
Güçlü Ekonomi																	

Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim.	✓			✓		✓	✓	✓				✓	✓	✓	✓		✓
Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum.	✓	✓	✓	✓	✓			✓		✓							✓
Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre			✓			✓					✓	✓	✓	✓	✓		✓
Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim				✓						✓						✓	✓

Kaynak. İlgili belgelerden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Programında Sürdürülebilir Kalkınma

Hazine ve Maliye Bakanlığı ile 12. BYKP'nca hazırlanan "2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı" 29 Ekim 2024 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır. Program iki ana bölümden oluşmaktadır. Programın ilk bölümünde, dünya ekonomisindeki gelişmelerin değerlendirmesi yapıldıktan sonra Türkiye ekonomisindeki gelişmeler ve hedeflere yer verilmektedir. Programın ikinci bölümünde, programın makroekonomik amacını açıkladıktan sonra, programın hedef ve politikaları bulunmaktadır.

3.2.1 İstikrarlı Büyüme, Güçlü Ekonomi

2025 yılında istikrarlı büyüme ve güçlü ekonomi hedefi kapsamında, enflasyonun kademeli olarak düşürülmesi, istihdam, üretim, yatırım ve ihracatı merkeze alan yapısal reformlara yer verileceği belirtilmektedir. Bu başlık altında sürdürülebilir kalkınma kapsamında gerçekleştirilmesi hedeflenen politikalardan bazılarını şu şekilde sayabiliriz;

- Yeşil dönüşüm odağında gözden geçirilen devlet yardımları, gözden geçirilerek kurumlar arasında işbirlikleri oluşturacak mekanizmalar hayata geçirilecektir.
- Sosyal Konut Projesi olarak ihalesi biten 100 bin konutun inşaat faaliyetleri sürdürülecektir.
- Enerji tüketiminde verimliliği artıran, çevre vergilendirme politikalarına yönelik olarak, iklim değişikliği ve çevre kirliliğiyle mücadeleyi destekleyen uygulamaların devamı sağlanacaktır.
- 2023-2025 Dönemi Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Eylem Planında bulunan faaliyetlerin, değerlendirme, izleme ve koordinasyon çalışmaları devam edecektir.
- İstihdam ile ilgili teşvikler, destekler ve programlar gözden geçirilerek, özel olarak politika üretilmesi gereken dezavantajlı gruplara yönelik olarak teşvik sistemi artırılarak etkin bir yapıya ulaştırılacaktır (2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2024).

3.2.2 Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim

2025 yılında, yeşil ve dijital dönüşümle rekabetçi üretim başlığında, imalat sanayi alt başlığında öncelikli sektörler (kimya, elektronik, makine, otomotiv...), öncelikli gelişme alanları (tarım gıda, enerji, savunma sanayii, turizm), sektörel politikalar (kamu yatırımları, bilim, teknoloji ve yenilik,

madencilik, lojistik ulaştırma...) özelinde yapılması planlananlar belirlenmiştir. Bu politikalardan bazıları aşağıdaki gibidir;

- “Türkiye Yeşil Sanayi Projesi” kapsamında bulunan KOBİ’lerin güneş enerjisine yönelik yatırımlara ilişkin projeler desteklenecektir. Organize Sanayi Bölgelerinin yeşil dönüşümüne destek veren güneş enerji sistemi, ileri arıtma, çevre laboratuvarı, biyogaz tesisi, solar enerji aydınlatma gibi yeşil dönüşüm projelerine devam edilecektir.
- Sanayinin yeşil dönüşümünü desteklemeye katkı sağlayacak Yeşil Dönüşüm Destek Programı etkin şekilde uygulanacaktır.
- Yeşil Mutabakat dahilinde, AB mevzuat uyumuna paralel olarak ürün denetim ve gözetimleri sağlanacaktır.
- Hidrojen yakıt hücresi ve bileşen teknolojilerinin geliştirilmesi, mevcutların iyileştirilmesi ve kullanım alanlarının yaygınlaştırılmasına yönelik üç Ar-Ge projesi başlatılacaktır.
- Altı şehirde 2,4 milyon hektar tarım arazisine yönelik detaylı toprak etüdü ve haritalandırılma çalışmalarına devam edilecektir. Üst üste iki yıl işlenmeyen tarım arazilerinin coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak belirlenmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir. Tarımsal atıkların toprağa uygulanarak organik maddeyi artırması için Ar-Ge projeleri yürütülecektir. Nitrat eylem planlarında yer alan hayvansal gübre yönetimine yönelik örnek uygulamalar yürütülecektir.
- Kanundışı su ürünleri avcılığının engellenmesine yönelik 158 bin denetim gerçekleştirilecektir. İç su kaynaklarına 70 milyon yavru balık bırakılması hedeflenmektedir. Tarımsal destekleme bütçesi kapsamında 15 bin küçük ölçekli balıkçı desteklenecektir.
- İklim değişikliği uyum stratejisi hazırlanacaktır. Akdeniz iklim kuşağında yer alan dokuz orman bölge müdürlüğünde orman ekosistemleri kırılganlık analizleri yapılacaktır. İki havzada entegre havza rehabilitasyon etüt çalışmaları tamamlanacaktır.
- 13 erozyon, sel kontrol, ağaçlandırma, çığ kontrol, heyelan ile entegre olacak havza plan ve etüt projesi yapılacaktır. Havza bazlı çölleşmeyle mücadele eylem planları hazırlanacaktır. Türkiye Çölleşme Modeli ve Haritasına yönelik mevcut veriler güncellenecektir. Toprak kaybının azaltılmasına yönelik 40 bin hektar alanda erozyonla mücadele çalışması planlanmaktadır.
- 20 bin hektar alanda “Yangına Dirençli Orman Tesisi” yapılması planlanmaktadır.
- Dokuz şehirde toplamda 190 kamu binasının enerji verimliliğinin sağlanmasına yönelik inşaat ihalelerinin sözleşmeleri imzalanarak, enerji verimliliği uygulamalarına başlanacaktır. Kamu binalarında 2030 yılı için tanımlanan yüzde 30 tasarruf hedefi kapsamında 2.500 binada izleme faaliyeti yürütülecektir. En az 1 adet deniz üstü rüzgâr santrali alanı belirlenmesi planlanmaktadır.
- Hidrojenden yeşil amonyak üretimi ve hidrojenin depolanmasına yönelik ilgili taraflarla proje çağrısı çalışmaları devam edecektir.
- İklim değişikliğinin turizm alanına olan etkilerinin fark edilmesine yönelik olarak seçilen pilot bölgelerde iklim eylem planları hazırlanacaktır.
- “Türkiye Yeşil Sanayi Projesi” kapsamında KOBİ’lerin yeşil dönüşümü gerçekleştirmelerine yönelik, ihtiyaçlarının belirlenmesi için çağrıya çıkılması planlanmaktadır. “Hedef 2053 Net

Sıfır Emisyon: Ar-Ge ve Yenilik Atılımı” kapsamında belirlenen 23 ulusal girişim başlığında teknoloji yol haritası çalışmalarına devam edilecektir.

- “Türkiye Geneli Rehabilit Edilmiş Maden Sahaları ile Madencilik Sosyal Sorumluluk Çalışmalarının Tespiti Projesi” dahilinde yer alan 15 kentin envanterinin çıkarılması hedeflenmektedir.
- 2025 yılında sürdürülebilir havacılık yakıtlarının üretilmesi kapsamında üniversite işbirliklerinin artırılması bu yakıtların Ar-Ge ve üretimine yönelik yol haritası belirlenecektir.
- Binaların yapım, kullanım ve yıkım süreçlerini içeren ulusal düzeyde Yaşam Döngüsü Değerlendirme (YDD) yöntemi altyapısı oluşturulacaktır. 2026 yılından itibaren inşa edilecek yapıların toplam inşaat alanı 10 bin metrekareden fazla yeni kamu binalarının yeşil bina sertifikalı olabilmesi yönünde mevzuat geliştirilecektir (2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2024).

3.2.3 Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum

2025 yılında, “Nitelikli İnsan, Güçlü Aile ve Sağlıklı Toplum” başlığı altında, eğitim, istihdam ve çalışma hayatı, kadın, çocuk, aile, sağlık, gençlik, sosyal hizmetler, engelli hizmetleri, yoksullukla mücadele, gelir dağılımı, nüfus ve yaşlanma, uluslararası göç alt başlıklarında politikalar belirlenmiştir. Bu politikalardan bazıları;

- Okul öncesi eğitimin kalite standartları güncellenecektir. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için eğitim araçları hazırlanacaktır.
- Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik olarak, sıfır atık, iklim değişikliği ve çevre eğitimi programları, tanıtım seminerleri düzenlenecektir.
- “Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi” dahilinde oluşturulan performans değerlendirme ölçütleri göz önünde tutularak sonuç raporu hazırlanacaktır.
- Üniversite kampüslerinin sürdürülebilir ve iklim dostu kampüslere dönüştürülmesine yönelik alternatif finansman yöntemleri üzerinde çalışılacaktır.
- Engelli İş Koçluğu hizmetleri kapsamında, engelli bireylerin istihdama kazandırılması ve sürdürülebilir istihdamlarının sağlanması kapsamında iş ve meslek danışmanlığı faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır.
- Gençlerin istihdamını ve kariyer farkındalıklarını artırmak amacıyla sanal istihdam fuarları ile kariyer günleri düzenlenecek ve iş kulübü hizmetleri sunulacaktır.
- Halk sağlığını, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden korumak amacıyla eylem planı hazırlanacaktır.
- Eğitim, sağlık ve istihdam alanlarında üretilen bilgilerin engellilik, cinsiyet, yaş, coğrafi konum, göçmenlik gibi unsurlar bazında geliştirilmesi sağlanacaktır. “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028)” etkin bir şekilde uygulanarak planın izlenmesi sağlanacaktır.
- İstihdamda ve eğitimde yer almayan genç kadınların, toplumsal ve ekonomik hayata katılımlarını sağlayacak, bilgi ve beceri düzeylerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar planlanmaktadır. Kız çocuklarının ve kadınların, bilgi ve iletişim alanlarında eşit katılımlarını sağlanması planlanmaktadır.

- Kadın istihdamının artırılmasına yönelik, özel sektör, yerel yönetimler, merkezi yönetim, sivil toplum kuruluşlarıyla işbirlikleri geliştirilecektir.
- Çocuk işçiliğiyle mücadele konusunda kamu kurum kuruluşları, özel sektör ve topluma yönelik bilinçlendirme faaliyetleri yürütülecektir. Eğitim ve Öğretim İşbirliği Protokolü kapsamında okuryazar olmayan çocukların okuryazar hâle getirilmesi, örgün eğitim dışında kalanların eğitimlerine devam etmeleri sağlanacaktır. Çocuklara siber zorbalık ve bilinçli teknoloji kullanımı konusunda eğitimler verilecektir.
- İl milli eğitim müdürlüklerinin Ar-Ge birimleri tarafından Genç Ar Ge faaliyetleri düzenlenecektir. Gençlerin yeşil ve dijital dönüşümle ilgili bilgi ve beceri düzeyini artırmak amacıyla YTNK TV üzerinden eğitimler sunulacaktır.
- Gençlerin işgücü ve istihdama katılımlarını artırmak üzere İşgücü Uyum Programı ve İŞKUR Gençlik Platformu çalışmalarına devam edilecektir.
- Engelli bireylere yönelik sağlık hizmetleri ile bu hizmeti veren merkezlerin bilinirliğini artırıcı iletişim çalışmaları yapılacaktır. Engelli bireylerin istihdamı kapsamında yayınlanan ikame program sayısı artırılacaktır.
- Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi (KKYD) ve AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) programlarında kırsal kesimin gelirinin artırılması, tarımsal faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve kırsalda istihdamın artırılması sağlanacaktır.
- 10 adet gençlik ve spor tesisinin yapımı sağlanacaktır. Engelli bireylerin özel durum gereksinimlerine göre spor branşlarına yönlendirilmesi çalışmaları yürütülecektir.
- Yaşlılara yönelik olarak gündüz bakım ve aktif yaşam merkezlerinin açılması planlanmaktadır (2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2024).

3.2.4 Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre

2025 yılı programında, toplumun ve yerleşim alanlarının afetlere karşı daha dirençli hale getirilmesi, afet risklerinin ve zararlarının azaltılmasıyla can ve mal kayıplarının asgari seviyeye indirilmesi, toplumun ve bütün kuruluşların afet farkındalığının artması amaçlanmaktadır. Ayrıca, “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” (SKA) ile uyumlu olarak iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine yönelik olarak dirençli ve düşük karbonlu bir ekonomiye geçilmesine yönelik, sosyal adalet anlayışını merkeze alan doğal kaynakların ve çevrenin korunarak yönetilmesi, toplumun çevreye olan duyarlılığı ve bilincinin artırılmasına önem verileceği belirtilmektedir. Bu kapsamda uygulanması planlanan politikalar aşağıdaki gibidir;

- Marmara Bölgesi Afet Risk Azaltma Planı, yapım süreci başlatılarak bölgenin mevcut tehlike ve risklerinin mekânsal olarak nerelerde ve ne düzeyde olduğuna yönelik durum analizleri yapılacaktır.
- “Kamu Binaları Deprem Dayanımı ve Enerji Verimlilik Projesi” ile kamu binalarının depreme karşı güçlendirilerek ve enerji verimliliğinin sağlanmasına devam edilecektir.
- İklim değişikliğinin ve yanlış arazi kullanımının neden olduğu, erozyon, sel, çölleşme, heyelan, çığ zararlarının azaltılması amacıyla yukarı havzalarda rehabilitasyon, çalışmaları yürütülecektir.

- Kentlerin planlamasında, afetlere ve iklim değişikliğine karşı dirençliliğin artırılması kapsamında; yer Bilimsel Etüt Bilgi Sistemi (YERBİS) uygulamasının afet tehlikesi analiz etme kabiliyeti ve kapasitesi geliştirilecektir.
- Yeşil alanların artırılması kapsamında, 85 milyon metrekare alanda millet bahçelerinin yapımına yönelik çalışmalar planlanmaktadır.
- Kentlerde yaşam kalitesinin ölçülmesine ilişkin kentleri izleme sistemi kurulacaktır.
- “Sosyal Konut Projesi” kapsamında 100 bin konutun yapımı hedeflenmektedir. 2025 yılı sonuna kadar deprem bölgesindeki afet konutu inşaatları tamamlanacaktır.
- Kırsal alanlarda tarım ve hayvancılığı destekler nitelikte kırsal konut tasarımları yapılacaktır.
- İklim mevzuatı hazırlıkları tamamlanacaktır.
- Yedi sektörde “Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim Eylem Planı ve Strateji Belgesi” hazırlanacaktır. Sanayide Yeşil Dönüşüm Belgelendirme yazılımı aktif olarak kullanılmaya başlanacaktır.
- Deniz çöpleri yönetimine ilişkin mevzuat gözden geçirilecektir. 2025-2029 yıllarını kapsayan deniz çöpleri il eylem planları hazırlanacaktır. Ulusal Yeşil Taksonominin oluşturulmasına yönelik teknik çalışmalara devam edilecektir. Denizlerin korumasına yönelik olarak, deniz koruma alanı kanunu hazırlanması planlanmaktadır.
- Özel çevre koruma bölgelerinde biyolojik çeşitliliği korumaya ve geliştirmeye yönelik çalışmalar sürdürülecektir.
- Su kaynaklarının etkin yönetimi kapsamında su kanunu çıkarılacaktır. 25 Havza Su Kurulu toplantıları gerçekleştirilecektir. 81 ilde il Su Kurulu toplantıları gerçekleştirilecektir. Sanayiden kaynaklanan su kirliliğinin kaynağında önlenmesi ve atık suyun yeniden kullanılması kapsamında mevzuat hazırlıkları tamamlanacaktır.
- Su Verimliliği Eylem Planı kapsamında sorumlu kurumlarca gerçekleştirilen çalışmaların takibine devam edilecektir.
- Atıkların kaynakta ayrı toplanmaları için kamu spotu ve eğitim alanında çalışmalar yapılacaktır. Ayrıca, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim düzeylerinde sıfır atık uygulamaları hayata geçirilecektir.
- Kentlerin sosyo-ekonomik gelişmişliğini ölçmek amacıyla İl SEGE çalışması yürütülecektir.
- Kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması kapsamında, KÖYDES Projesi kapsamında 51 kentin içme suyu, yol, atık su ve tarımsal sulama projelerine yönelik destek devam edecektir. Kırsalda yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak ölçek ve dayanışma ekonomisine önem verilecektir (2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2024).

3.2.5 Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim

Program kapsamında, hukuk devletinin ve hukukun üstünlüğünün gereği olarak, yargı süreçlerinin, hızlı, etkin ve adil bir şekilde işletilmesi, adalete erişimin kolaylaştırılacağı politikalar amaçlanmaktadır. Demokratik, kapsayıcı, katılımcı, uyum yeteneği ve aktif vatandaşlık bilinci yüksek, hesap verebilir ve işbirliğini sağlayacak bir sivil toplumu yapısının oluşturularak sivil toplum kuruluşlarının kamu politikalarının planlama, yapım, izleme ve denetleme süreçlerinde etkin bir rol alması hedeflenmektedir. Ayrıca, yerel yönetimlerin vatandaş memnuniyetini ön planda tutan, hızlı,

kaliteli ve etkin hizmet sunarak, iklim değişikliğine ve afetlere karşı hazırlıklı dirençli kentler oluşturarak, çevrenin korunmasını önem veren, sürdürülebilirliği hedefleyen yapıya kavuşturulması önem taşımaktadır. Bu kapsamda;

- “Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna” yapılan başvuruların çevrimiçi alınmasına yönelik yazılım ve entegrasyonu sağlayacak altyapı geliştirilecektir.
- İhtiyaç duyulan alanlarda STK’lara yönelik iki kapasite geliştirme ve rehberlik eğitimi gerçekleştirilecektir.
- STK’ların ekonomik ve sosyal etkinliklerine ilişkin güncel veriler kamu kurum ve kuruluşlarıyla paylaşılacaktır.
- Yerel yönetimlerin faaliyetlerini vatandaşlara standart bir biçimde yerine getirmelerine yönelik çalışmalara devam edilecektir.
- Yerel yönetimler, karar alma süreçlerine kadınların, gençlerin, yaşlıların ve engellilerin görüşleri belirtebilecekleri mekanizmalar oluşturulacaktır.
- Yerel yönetimlerin, altyapı tesislerinin yaparken afet risklerinin dikkate almalarını sağlayacak mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.
- Sahipsiz hayvanların rehabilitasyonu için yerel yönetimlerin il bazında birlik oluşturması sağlanarak barınak projelerine verilen destek artırılacaktır.
- İklim değişikliğinden dolayı tarımsal alanda olumsuz etkilenen Batı ve Orta Afrika ülkelerine yönelik olarak tarım alanında sürdürülebilir işbirliklerinin artırılması hedeflenmektedir.
- Kalkınma işbirliği çalışmalarının stratejik bir bakış açısıyla yürütülmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması hedeflenmektedir.
- Küresel kalkınma sorunlarının çözümüne yönelik işbirlikleri, yeni mekanizmalar dâhil edilerek geliştirilecek ve üçüncü ülkeleri kapsayan ortak proje ve faaliyetler devam edecektir.
- Çevre sorunları ve iklim değişikliğiyle mücadelede ülkemiz görünürlüğünün uluslararası platformlarda artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.
- İnsani yardım operasyonu yürütülen ülkelere yönelik uluslararası kuruluşlarla işbirliği içerisinde düzenlenen toplantılara aktif katılım sağlanacaktır.
- Türk dünyasındaki kalkınma işbirliği kuruluşlarının kurumsal kapasitelerini artırmaya yönelik ortak faaliyetler yürütülecektir.
- “Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulunun” düzenli olarak toplanması sağlanacaktır. SKA’ların karar alma süreçlerinde daha etkin kullanılması amacıyla SKA haritasının oluşturulması hedeflenmektedir (2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2024).

Tablo3. Cumhurbaşkanlığı 2025 Yıllık Programı Amaçları ile Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) Uyumu

BM SKA CB 2025 Yıllık Program Amaçları	SA1	SA2	SA3	SA4	SA5	SA6	SA7	SA8	SA9	SA10	SA11	SA12	SA13	SA14	SA15	SA16	SA17
İstikrarlı Büyüme Güçlü Ekonomi	✓		✓					✓		✓							
Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim.			✓	✓					✓			✓		✓	✓		✓
Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum.	✓		✓	✓	✓			✓		✓							✓
Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre	✓		✓								✓	✓	✓	✓	✓		
Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim	✓	✓													✓	✓	✓

Kaynak. İlgili belgelerden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada sürdürülebilirlik konusu, politika belgeleri özelinde incelenmiştir. Sürdürülebilirlik konusu yalnızca ülkelerin üzerinde çalıştıkları, politikalar ürettikleri bir konu olmaktan çıkarak, uluslararası bir boyut kazanmıştır. Konunun uluslararası boyut kazanmasında teknolojinin gelişmesi, çevrenin kirlenmesi, iklim değişikliği, kaynakların dikkatsizce tüketilmesi gibi farklı etkenler rol oynamıştır. Bu nedenle sürdürülebilirlik konusuna yönelik çalışmalarda uluslararası belgeler önemli bir yer tutmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, bizlere gelecek kuşaklara karşı sorumluluk yüklemektedir. Bu yaklaşım, gelecek kuşakların kaynaklarını azaltan bir ekonomik büyümenin kabul edilemeyeceğini belirtmektedir. Özellikle 1970’lerden sonra küresel düzeyde, sürdürülebilir kalkınmayla ilgili çok sayıda zirve, toplantı yapılarak kararlar alındığı görülmektedir. Kalkınma kavramı tarihsel süreçte ekonomik gelişme anlamında kullanırken, günümüzde çok boyutlu bir yapıya sahip uluslararası işbirliklerini içeren sürdürülebilir kalkınma kavramına dönüşmüştür. Uluslararası kuruluşlar tarafından belirlenen sürdürülebilirlik amaçlarının, ülkeler tarafından yerine getirilmesi beklenmektedir.

Ülkelerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik yaklaşımlarının, hedeflerinin değerlendirilmesinde politika belgeleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında iki önemli politika belgesi incelenmektedir. Bu belgeler, On İkinci Kalkınma Planı ve 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Programıdır. On İkinci Kalkınma Planı, sürdürülebilir kalkınma özelinde incelendiğinde, Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen sürdürülebilirlik amaçları ile uyumlu olduğu görülmektedir. Kalkınma planının özellikle, “Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim”, “Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum” ve

“Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre” başlıklarında sürdürülebilir kalkınmaya yönelik hedeflere, politikalara yer verilmektedir. Özellikle çevrenin korunması, yoksulluk, istihdam, karasal yaşam, sorumlu üretim ve tüketim, sürdürülebilir şehirler, su kaynakları, temiz ve yenilenebilir enerji, iklim değişikliği ile mücadele başlıkları öne çıkmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı ile On İkinci Kalkınma Planının, sürdürülebilir kalkınma konusunda uyum içinde olduğu görülmektedir. Kalkınma planında politika olarak belirlenen konulara yönelik, Cumhurbaşkanlığı yıllık programında 2025 yılına yönelik somut hedefler koyulmaktadır. Özellikle, enerji verimliliği, çevrenin korunması, şehirler arası ve şehir içi ulaşım altyapısının geliştirilmesi, dezavantajlı gruplara yönelik uygulanacak politikalar, sudaki yaşam, karasal yaşam, yoksullukla mücadele konularında 2025 yılına dair hedefler yer almaktadır. 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında da benzer şekilde, “Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim”, “Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum” ve “Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre” başlıklarında sürdürülebilir kalkınmaya yönelik hedefler yer almaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma ile gelecek nesilleri dikkate alan ortak hedefler belirlenmekte, toplumun genel ihtiyaçlarını göz önünde tutan daha iyi bir yaşam amaçlanmaktadır. Sadece bugünün ihtiyaçlarına odaklanan ve geleceği düşünmeyen, çevre ile ekonomik gelişme arasında düzgün bir ilişki kurmayan bir büyüme ileride büyük sorunların yaşanmasına neden olabilir. Bu sebeple doğru bir kalkınma yönteminin uygulanması, çevreyi koruyarak ekonomik gelişmenin gerçekleşmesini sağlayacaktır. Bu kapsamda, çevre ile ekonomik ve sosyal yapı bir bütün olarak ele alınmalı günümüzün ve gelecek nesillerin kalkınmasının sağlanacak bir sistem oluşturulmalıdır. İncelenen her iki politika belgesinde de bu sorunlar dikkate alınarak, ekonomik büyümenin, sürdürülebilir kalkınma amaçlarına uygun bir biçimde gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Çalışmada iki politika belgesi sürdürülebilirlik özelinde incelendi. Kalkınma planında gerek merkezi gerek yerel yönetim birimlerine sürdürülebilir bir kalkınma için görevler verildiği görülmektedir. Bakanlıkların, belediyelerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının yerine getirdiği faaliyetlerin, projelerin kalkınma planları ile uyumu, farklı sektörlerde tarımda, enerjide, ulaşımda sürdürülebilirlik hedeflerine ne kadar ulaşıldığı ilerleyen zamanlardaki çalışmalar için önemli konu başlıkları oluşturacaktır.

Çalışma kapsamında incelenen 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı ile On İkinci Kalkınma Planında, çevre, ulaşım, enerji, istihdam, eğitim, katılımcı yönetim, iklim değişikliği gibi birçok konuda hedefler ve politikalar belirlenmiştir. Belirlenen bu hedeflerin ve politikaların, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşılmasına hizmet etmesi beklenmektedir. Her iki planda belirlenen hedefler sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Ancak hedeflerin belirlenmesi kadar, belirlenen bu hedeflere ulaşıp ulaşılamadığı, hedeflerden sapmalar, hangi alanlarda sorunlar yaşandığı, bu sorunları aşacak yeni politikaların belirlenmesi, konunun bir diğer yönünü oluşturmaktadır. Bu nedenle plan ve programların gerek uygulanma aşamasında gerek bitiminde değerlendirme raporlarının hazırlanması ve kamuoyu ile paylaşılması önem taşımaktadır. Sürdürülebilir kalkınma konusu sadece kamu sektörünü ilgilendiren bir alan değildir. Özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının bu konuyu sahiplenmesi, kamu kurumları ile ortak hareket etmeleri, bu alandaki hedeflerin gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaktır.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Yazar, bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışmada finansal destek bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

- Adanma, M. U. ve Ogunbiyi, O. E. (2024). A Comparative Review of Global Environmental Policies for Promoting Sustainable Development and Economic Growth. *International Journal of Applied Research in Social Sciences*, 6(5), 954-977.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bansal, P. (2005). Evolving Sustainably: A Longitudinal Study of Corporate Sustainable Development, *Strategic Management Journal*, 26(3), 197-218 <https://doi.org/10.1002/smj.441>
- Bartlett, A. A. (1994). Reflections on Sustainability, Population Growth and The Environment. *Population and Environment*, 16(1), 5-35.
- Cumhurbaşkanlığı. (2024, 12 Kasım). 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. <https://www.sbb.gov.tr/2025-yili-cumhurbaskanligi-yillik-programi-resmi-gazetede-yayimlanmistir/>
- Cumhurbaşkanlığı. (2024, 10 Ekim). On İkinci Kalkınma Planı. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>
- Egeli, G. (1996). *Avrupa Birliği Ve Türkiye’de Çevre Sorunları*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Elliot, A. J. (2013). *An Introduction to Sustainable Development*. Newyork: Routledge.
- Emrealp, S. (2005). *Türkiye Yerel Gündem 21 Programı*. İstanbul: IULA-EMME Yayını.
- Harris, M. J. (2000). *Basic Principles Of Sustainable Development*. Global Development and Environment Institute.
- Jacob, J. (2024). A Background History of The Sustainable Development Goals. *Sustainable Development*, 1-13, <https://doi.org/10.1002/sd.3317>.
- Keleş, R. (2014). *100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut Ve Gecekondu*. İstanbul: Cem Yayınevi
- Mawhinney, M. (2002). *Sustainable Development Understanding The Green Debates*. Malden: Balckwell Science.
- Mengi, A. ve Algan, N. (2003). *Küreselleşme Ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB Ve Türkiye Örneği*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Morelli, J. (2011). Environmental Sustainability: A Definition For Environmental Professionals, *Journal of Environmental Sustainability*, 1(1), 1-10. doi: 10.14448/jes.01.0002
- Parris, T. ve Kates, R. (2003). Characterizing And Measuring Sustainable Development. *Annual Review of Environment And Resources*, 28(1), 559-586.
- Plessis, C. D. (1999). Sustainable Development Demands Dialogue Between Developed and Developing Worlds. *Building Research & Information*, 27(6), 378–389.
- Sakalasooriya, N. (2021). Conceptual Analysis of Sustainability and Sustainable Development. *Open Journal of Social Sciences*, 9 (3), 396-414.

Satterthwaite, D. (1997). Sustainable Cities or Cities That Contribute to Sustainable Development? *Urban Studies*, 34(10), 1667-1691.

Sorooshian, S. (2024). The Sustainable Development Goals of The United Nations: A Comparative Midterm Research Review. *Journal of Cleaner Production*, 453, 1-14.

Tekdoğan, F. Ö. (2025). Çevresel ve Sosyal Adalet Boyutuyla Sürdürülebilirlik. *TYB Akademi*, 43, 29-49.

United Nations. (2024, 25 Kasım). Sustainable goals, <https://sdgs.un.org/goals>

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The main purpose of this study is to examine the issue of sustainable development through two important policy documents. These documents are the Twelfth Development Plan and the Presidential Annual Program for 2025.

Research Questions:

How has sustainable development found its way into policy documents? Are the Sustainable Development Goals and policy documents aligned?

Methodology:

In this study, document analysis method, one of the qualitative research methods, was used. Within the scope of document analysis, the sources containing information on the subject of the study are examined in detail, and the data obtained are subjected to descriptive and content analysis and related categories and concepts are reached. Based on these categories and concepts, conclusions about the study are reached. It is aimed to scan different information on the subject and make it a whole as a result of this process. In this study, primary sources and documents of institutions were utilized. Document analysis technique was used as a data collection technique. The data obtained were evaluated by descriptive analysis method. With the document analysis method, documents containing information about the phenomena intended to be researched are analyzed. The data obtained from primary sources and documents were classified and categorized under certain headings for the study. Thus, a systematic whole was revealed by drawing attention to the relationships and connections between the data.

Results and Conclusions

The rapid increase in production after the Industrial Revolution and the excessive growth aspirations of states brought along important problems in the following years. Industrialization and subsequent developments have started to be discussed and questioned in economic, social, political and environmental terms. In addition to economic problems such as development differences between countries and increasing inequality in income distribution, environmental problems have also started to appear on the world agenda. The intensive use of resources, the production of countries without taking into account nature, the environment and future generations have increased the destruction of the environment. Development plans are important documents that set out the country's long-term goals and objectives in economic, social, cultural and environmental areas. Similarly, presidential annual programs are documents that set short-term, annual targets in many economic, social, cultural and historical areas. This study examines whether sustainable development has a place in the

determination of the country's goals and objectives, and which dimensions and objectives of sustainable development are included in these documents. When the Twelfth Development Plan is analyzed in terms of sustainable development, it is seen that it is in line with the sustainability goals set by the United Nations. In particular, the development plan includes targets and policies for sustainable development under the headings of “Competitive Production with Green and Digital Transformation”, “Qualified People, Strong Family, Healthy Society” and “Disaster Resistant Living Areas, Sustainable Environment”. In particular, the topics of environmental protection, poverty, employment, life on land, responsible production and consumption, sustainable cities, water resources, clean and renewable energy, and combating climate change stand out. Another policy document examined, the Presidential Annual Program for 2025 and the Twelfth Development Plan are in harmony on sustainable development. The presidential annual program sets concrete targets for 2025 for the issues identified as policies in the development plan. In particular, targets for 2025 include energy efficiency, environmental protection, transportation and infrastructure development of cities, policies to be implemented for disadvantaged groups, life in water, life on land, and combating poverty. The 2025 Presidential Annual Program similarly includes targets for sustainable development under the headings of “Competitive Production with Green and Digital Transformation”, “Qualified People, Strong Family, Healthy Society” and “Disaster Resistant Living Spaces, Sustainable Environment”.

With sustainable development, common goals are set that take into account future generations and aim to lead a better life that takes into account the general needs of society. A growth that focuses only on today's needs and does not think about the future and does not establish a proper relationship between the environment and economic development may cause major problems in the future. For this reason, the application of a correct development method will ensure the realization of economic development by protecting the environment. In this context, the environment and the economic and social structure should be considered as a whole, and a system should be created to ensure the development of present and future generations. In both policy documents analyzed, it is aimed to realize economic growth in accordance with the objectives of sustainable development by taking these problems into consideration